

Inventari del fons etnològic del Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans

Joan Ibarz Capdevila

Centre d'Estudis de les Garrigues¹

Aquesta recerca documentació, dins el marc de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (l'IPEC), s'originà arran d'una visita de l'equip de treball al Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans. Aquest grup d'investigadors, des del Centre d'Estudis de les Garrigues, ha anat desenvolupant altres estudis al municipi o al terme de Castellldans.² Durant aquests períodes de treball va anar naixent en el grup –també, sens dubte, per la intervenció de dos dels membres de l'equip residents a Castellldans i per les converses mantingudes al respecte– l'interès pel fons d'aquest Museu.

Per alguns de nosaltres aquella primera visita fou tot un descobriment, ja que vàrem apreciar una col·lecció d'unes característiques excepcionals, com ara la seva amplitud: hi ha peces o grups de béns pertanyents a tots els àmbits de la vida al món rural tradicional. En aquest sentit, s'hi pot trobar des d'algun carro i una tartana, fins a una gran varietat d'eines del camp –totes representatives de les tasques pròpies dels con-

reus tradicionals d'aquesta zona, com eines emprades per segar i batre, per collir les olives, diverses menes d'arades...–, passant per estris i objectes d'ús diari, part de la vida quotidiana d'una època ja passada. Hi ha, dins d'aquest grup de béns culturals d'ús quotidià, diferents peces de vidre popular i tradicional –algunes de caràcter decoratiu i d'altres de sentit utilitari–, diversos recipients de ceràmica –com, per exemple, el tupí–, un recull d'objectes de ferro forjat i de metall –entre els quals crida l'atenció un ventall de claus de ferro, de mides i formes molt variades, fabricades pels serrallers–, així com peces elaborades totalment o parcial en fusta amb funcions diverses, algunes de les quals escassament representades en el territori per manca d'objectes conservats. Aquest podria ser el cas, per citar-ne un, d'un petit bressol de fusta.

Aquest fons etnològic també disposa de grups de peces pròpies d'oficis tradicionals, avui desapareguts, o bé subjectes a les transformacions tecnològiques i dels canvis socials. Alguns d'aquests

oficis, presents a la col·lecció, són el de ferrer, el de sargaire, el del carreter o el de pastisser.

Mereix una menció especial, d'altra banda, el mateix edifici o espai destinat en l'actualitat a acollir aquest Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans i tot el seu fons, car es tracta d'un edifici i d'unes instal·lacions singulars. Aquest era un dels antics molins d'oli de la població, iniciat durant la Segona República per sectors propers a les esquerres i catalanistes, amb la finalitat de deslliurar-se del monopoli dels vells molins de la vila i, així, donar cabuda a l'augment de producció d'olives. L'edifici s'aixecà amb una funcionalitat clara però, tot i això, al cap de pocs anys va haver d'ampliar-se per acollir la creixent demanda i per introduir la maquinària adequada per mecanitzar el procés de producció. Amb el pas dels anys, aquest molí d'oli va deixar de funcionar –Castellldans té, avui, una moderna cooperativa on s'ha unificat la producció sota un únic sindicat– i els pagesos vinculats a aquesta infraestructura, amb l'intent de recuperar l'edifici per a la comunitat, van impulsar la creació del Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans. Això ha significat la conservació no solament de l'edifici o el continent sinó també de la seva maquinària i de la infraestructura corresponent, la qual es manté en l'espai original ocupat per aquesta instal·lació, és a dir, en les dependències d'aquest antic sindicat habilitades i equipades en el seu moment –amb les piques de decantació, les premses...– per a aquesta finalitat.

Imatge d'una barrina de carreter. Any 2006. Fotografia: Lúdia Garsaball i Isidre Piñol.

El Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans té, des dels anys vuitanta, una primera catalogació del seu fons elaborada a partir de les fitxes "verdes" emprades als museus per catalogar les seves col·leccions. Ara bé, aquest fons ha sofert modificacions i, avui, és necessària una actualització, una ampliació i una informatització d'aquesta primera aproximació als béns etnològics del Museu. Per tant, calia un inventari d'aquest extens i complet fons etnològic. Per tal d'assolir aquest objectiu, en el projecte de recerca documentació s'establiren uns plantejaments metodològics i una temporització de l'estudi. D'aquesta manera, l'inventari s'ha desenvolupat al voltant dels eixos següents:

a) Recerca i recull bibliogràfic. S'ha començat per aquelles publicacions de caràcter etnològic amb qualsevol tipus d'infor-

mació referent als béns culturals a inventariar i a catalogar (funció, utilitat...). En aquest sentit, han estat d'especial interès els llibres de Miquel Pont³ i algunes publicacions de caràcter més local i comarcal.⁴

b) Recerca i buidatge documental. S'ha centrat en la consulta del fons documental del mateix Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans. Aquest fons està constituït principalment per les fitxes emprades, anys endarrere, als museus per catalogar les seves col·leccions. Aquesta catalogació, tot i ser dels anys 1980, és una eina d'aproximació al fons etnològic del museu, i, en els casos en què s'ha disposat tant del bé patrimonial com de la fitxa, aquesta ha estat revisada i emprada com a font d'informació per a la nostra recerca.

c) Inventari i catalogació del fons etnològic del Museu de l'O-

li i el Món Rural de Castellldans. És l'eix central d'aquesta recerca documentació i consta, d'una banda, d'un extens treball de camp i, d'una altra, de la redacció o l'inventari de la informació obtinguda. El treball s'inicià amb l'estudi dels grups de béns culturals del fons etnològic del Museu, durant el qual els objectes han estat mesurats, fotografiats i inventariats. Per la naturalesa de la nostra recerca documentació s'ha treballat, sobretot, amb la fitxa de béns mobles facilitada pels tècnics de l'IPEC. D'aquest tipus de fitxa se n'han redactat 212 i, sens dubte, ha estat el gruix de la nostra tasca. Així mateix, també s'han enregistrat 429 fotografies, amb la corresponent fitxa de material fotogràfic.

d) Recerca oral: localitzar i entrevistar totes aquelles persones de la població amb informació sobre els béns culturals objecte d'inventari i de catalogació. S'han localitzat aquelles persones de Castellldans amb informació rellevant sobre qualsevol dels béns culturals del fons etnològic del Museu. Aquesta tasca s'ha vist afavorida per la intervenció de la Lúdia, membre de l'equip de recerca resident a Castellldans, i les entrevistes s'han anat programant a mesura que l'avanç en l'inventari ho ha requerit. S'han fet quatre entrevistes, una de les quals fou enregistrada seguint els criteris de l'IPEC. Totes s'han dut a terme a la seu del Museu, ja que compleix amb les condicions ambientals adequades i, sobretot, perquè hi ha la possibilitat de mostrar tots els béns patrimonials

per inventariar als nostres informants. Aquestes entrevistes són essencials per descobrir el context social i cultural on s'emmarquen els béns culturals objecte d'inventari i catalogació. Per tant, aporten referents històrics d'utilitat i, sobretot, dades de valor etnològic sobre diversos aspectes dels elements que s'han de documentar.

e) Classificació, en grups de béns culturals, del fons etnològic del Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans. La progressió en la feina d'inventari ha generat la necessitat d'iniciar una classificació del fons del Museu. En el projecte inicial presentàvem dos criteris per establir aquesta classificació: d'una banda, segons la funció i l'ús dels béns culturals inventariats i, d'altra, el material –vidre, metall, fusta, ceràmica, ...– amb el qual són elaborats. Finalment ens hem decantat, pensant en una posterior organització o presentació de la col·lecció en diferents blocs temàtics, per una classificació per oficis o amb relació a la funció dels objectes que s'han d'inventariar. Així, s'ha fixat una primera classificació que, d'una certa manera, parteix de l'actual presentació de la col·lecció del Museu i que es concreta, provisionalment, amb els següents blocs temàtics: 1. El ferrer i la forja; 2. El sargaire i el treball de la sarga, el vímet, la canya i similars; 3. El baster: les eines i els guarniments; 4. La vida quotidiana: els estris de la llar, el joc...; 5. Les feines del camp: les eines, el transport...; 6. El pastisser; 7. Pesos i mesures; 8. Els

carros i el carreter: les seves parts, les eines...; 9. La maquinària agrícola; 10. El molí d'oli; 11. L'antic sindicat agrícola de Castellldans.

f) Localització i recull de possibles imatges antigues relacionades amb la vida dins el món rural tradicional. Aquesta tasca ha estat present en la recerca documental i en el contacte amb els informants, però no ha donat fruits destacables. Tot i així, les entrevistes ens han donat raó de l'existència d'algun tipus de plànol de l'edifici i d'altres papers relacionats amb la història d'aquest sindicat agrícola.

g) Recerca i recull de noms dels béns culturals inventariats, particularment de les denominacions pròpies emprades en el territori on es desenvoluparà l'estudi.

Aquest tipus de recull s'ha elaborat durant el mateix procés d'inventari; en el treball de camp han anat apareixent les peculiaritats terminològiques del territori i, per tant, han estat incorporades a les fitxes de l'IPEC per a l'inventari d'aquest fons etnològic.

Els programes IPEC-Documentació s'han d'executar en el termini d'un any, i per aconseguir-ho és important comptar amb la metodologia i el pla de treball adequats. El desenvolupament de la feina ha anat lligat, doncs, a la consecució dels objectius exposats i, en la mesura del possible, també s'ha seguit el seu ordre metodològic. Així, s'encetà el nostre treball de documentació amb l'inici de la recerca

Un dels tupins del fons del Museu. S'aprecia el seu bon estat de conservació; tot el recipient i la seva nansa. Any 2006. Fotografia: Lúdia Garsaball i Isidre Piñol.

bibliogràfica, al mateix temps que s'iniciava el treball de camp amb l'estudi del fons de peces i d'objectes del Museu, i la revisió del seu fons documental o, en aquest cas, les típiques fitxes de museus agrupades aquí dins el fitxer del Museu del Pagès de Castellldans. S'engegava, un cop avançat el recull d'informació, la redacció de les fitxes tipus proposades des de l'IPEC per a l'inventari del patrimoni etnològic. La recerca s'ha desenvolupat en una sala més o menys habilitada per aquesta finalitat dins l'edifici del mateix Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans, de manera que totes les feines d'inventari i les derivades s'han fet presencialment a la seu del Museu.

El balanç de les tasques fetes per l'equip de treball es el següent:

- 212 fitxes de béns mobles
- 429 fotografies dels objectes o béns inventariats
- 429 fitxes de material fotogràfic

- 4 entrevistes fetes, una de les quals, enregistrada
- 1 fitxa d'enregistraments orals
- i 1 recull bibliogràfic.

L'objecte d'estudi, com s'ha exposat, és una col·lecció excepcional per la seva extensió i amplitud, però també molt completa. Tots els grups de béns culturals —exposats de manera superficial amb anterioritat— disposen d'un nombre important d'objectes i de peces de qualitat o de valor etnològic. Els diferents camps temàtics estan força ben representats i la col·lecció esdevé una magnífica mostra del món rural, particularment de l'elaboració d'oli a Castellldans.

Aquest gran volum, lligat amb la disposició d'un temps limitat per l'elaboració de l'inventari, ens ha dut a una selecció i a una primera tria. Així, s'ha centrat la recerca documentació en els camps temàtics següents: el ferrer i la forja; el sargaire i el treball de la sarga, el vímet, la canya...; la vida quotidiana (els estris de la llar...); les eines del carreter; la il·luminació (els llums de carró, els llums d'oli...); les feines del camp (les eines, el transport...).

Tot i que s'ha obtingut un material considerable fruit de la recerca documentació, encara hi ha la necessitat de continuar amb aquesta tasca. Per fer possible aquesta recerca s'ha disposat tant de l'autorització del patronat del Museu com de la seva col·laboració en tot el necessari. I també, abans d'acabar aquest breu article, l'equip de treball hem d'agrair la desinteressada participació a aquelles persones amb una

àmplia experiència i, per descomptat, amb uns records molt clars sobre l'ús i la funció de molts dels béns mobles per inventariar, ja que han esdevingut un testimoni de gran utilitat. Cal destacar que tots els informants són, a la vegada, donants d'algunes de les peces del fons del Museu de l'Oli i el Món Rural de Castellldans i per a nosaltres han estat una petita guia per fer-ne l'inventari. En definitiva, valorem molt positivament la possibilitat d'haver participat en la recerca i en el recull d'una informació tan valuosa per l'assoliment del coneixement de molts aspectes de la societat rural tradicional a Castellldans —i per extensió, també, a la comarca de les Garrigues— i dels seus modes de vida.

1. Els membres de l'equip de treball són Joan Ibarz, com a coordinador, Lúdia Garsaball i Isidre Piñol.

2. Arbós i Palau, Ramon; Domènech i Oró, Elvira; Garsaball Segura, Lúdia; Piñol Cerro, Isidre i Ibarz Capdevila, Joan Josep: "L'aigua i les formes de vida al secà: emmagatzematge i aprofitament de l'aigua. El cas del terme de Castellldans". Revista d'etnologia de Catalunya [Barcelona: Generalitat de Catalunya] (novembre 2005), núm. 27, p. 151-153.

3. Pont, Miquel. *Vocabulari del pagès*. Barcelona: Museu Comarcal de Cervera i Proa Editors, 2005.

4. Citem, com a exemple, tres obres d'utilitat durant l'inventari: Castellví Martí, Ll. *L'ofici de carreter*, Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, Montblanc, 1998, 180 p. (Publicacions del Museu;

2); Aresté, M. *Retrobant lo passat*, Maials, 2003, 189 p.; Vilà, N. *Estudi del vocabulari de les eines agrícoles a la comarca del Baix Camp*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1991, 254 p. (Biblioteca Filològica; XXII).

BIBLIOGRAFIA

CASTELLVÍ MARTÍ, LL. *L'ofici de carreter*. Museu Arxiu de Montblanc i Comarca, Montblanc, 1998, 180 p. (Publicacions del Museu; 2). ISBN 84-89890-17-X

KRÜGER, FRITZ, *Los altos Pirineos. Manufacturas caseras, indumentaria, industria, vol. IV*. Editado por: el Gobierno de Aragón, la Diputación de Huesca y Garsineu; 1997 (1935).

MARTÍN, F. *Els picapedrers i la indústria de la pedra a la Floresta*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981, 230 p. ISBN 84-232-0781-3

MATEU GIRALT, J. *La pagesia urgel·lenca abans del Canal*. Barcelona: Fundació S. Vives Casajuana - IEI, 1982.

MORA, J. (coord.) *El territori i la casa*. Lleida: Pagès, 2002, p. 176 (2n curs d'Arquitectura Popular; 2). ISBN 84-7935-940-4

MORA, J. (coord.) *L'arquitectura dels oficis*. Lleida: Pagès, 2003, p. 238 (3r curs d'Arquitectura Popular; 3). ISBN 84-9779-012-X

PONT, M. *Vocabulari del pagès*. Barcelona: Museu Comarcal de Cervera; Proa, 2005, 191 p. ISBN 84-8437-564-1

VILÀ, N. *Estudi del vocabulari de les eines agrícoles a la comarca del Baix Camp*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991, 254 p. (Biblioteca Filològica; XXII). ISBN 84-7283-184-1

VIOLANT I SIMORRA, R. *L'Art Popular a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1976.

VIOLANT I SIMORRA, R. *Etnografia de Reus i la seva comarca*. El Camp, la Conca de Barberà, el Priorat. Barcelona: Alta Fulla, 1990 (1a edició: "Asociación de Estudios Reusenses", Reus, 195 p.)